

SOCIALA ARENOR – MÖJLIGHET TILL ÅTERHÄMTNING – BEATRICE TOLL

Värdig vardag är temat för denna konferens. Vad är en värdig vardag? Ja det är givetvis att ha ett boende som David Brunt just pratat om men det är också att kunna ingå i ett socialt sammanhang, ha en meningsfull sysselsättning och vara delaktig och kunna påverka sitt liv.

När psykiatrireformen kom för drygt 15 år sedan var den tydlig. Det fanns stora brister i välfärden för personer med psykiska sjukdomar. De levde oftast isolerade, saknade vänner, deltog inte i arbete och studier m.m.

Trots att samhällets kostnader uppgick till drygt 40 miljarder räckte inte insatserna till så att personer med svåra psykiska sjukdomar kunde ha ett värdigt liv. Det var tydligt att enbart landstingets insatser inte räckte, det krävdes ett annat arbetssätt för att personerna skulle kunna delta i samhällets gemenskap. Reformen tydliggjorde att meningsfull sysselsättning är en rättighet och också en förutsättning för en god prognos i den psykiatriska behandlingen.

Ansvaret för dessa frågor fick socialtjänsten som skulle medverka till att det skapades arenor ute i samhället. Det pratades om smörgåsbord med valmöjligheter och att de verkliga experterna var de som hade egen erfarenhet och deras anhöriga och att de därför skulle vara med i planeringen.

Några år efter reformen växte det fram litet olika spännande verksamheter för gemenskap och meningsfull sysselsättning runt omkring i landet. Det fanns också kommuner, där man inte skapade nytt utan enbart flyttade ut arbetsterapier och socioterapier med personal och patienter och fortsatte arbeta på samma sätt som inne på sjukhuset. För brukarna blev det ingen större förändring.

Sedan upplever jag att utvecklingen stannade upp, det hände inte så mycket nytt

Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap har studerat vad som hänt inom psykiatriområdet i de nordiska länderna och kom ut med en skrift förra året. "Från reform intention till praxis" Här säger man att sysselsättningsområdet ofta präglas av låga förväntningar. Alternativen behöver bli fler. Basutbudet för träffpunkter och sysselsättningsverksamheter har främst fokus på trygghet och omsorg, och mindre fokus på återhämtning och delaktighet i samhällslivet

Kan de nationella riktlinjerna vara en hjälp i det förändringsarbete som behövs för att utveckla verksamheterna mer i den riktningen?

Riktlinjerna lyfter fram arbetslinjen och IPS-modellen, men poängterar också att vikten av att kunna erbjuda annan sysselsättning för de personer som saknar motivation och förmåga till arbete. De tydliggör att kommunerna är skyldiga att erbjuda sysselsättning om en person beviljas detta enligt socialtjänstlagen. Här skriver man också att när det gäller personer med psykossjukdomar så är det viktigt att erbjuda samvaro och bryta isolering. Detta är ett viktigt påpekande och måste göras känt ute i kommunerna.

Riktlinjerna anser att det behövs ett ökat individinflytande och att fortbildning behövs när det gäller både individinflytande och återhämtning och sociala stödinsatser. År 2005 kom det ut en bok "Från psykiskt sjuk till psykiskt funktionshindrad", där Peter Brusén som då arbetade som ansvarig för dessa frågor på Socialstyrelsen, lyfte fram vikten av att använda personens egen kraft i rehabiliteringen. Det här är alltså ingen ny fråga.

Trots att diskussionen pågått länge så går det långsamt och en objektifiering smyger sig in igen i debatten.

Vissa kommuner sneglar på landstingets bedömningar och manualer. Det pratas nu om åtgärder för att förbättra färdigheter i stället för att prata om att skapa sammanhang och delaktighet och lita till personernas egen förmåga.

Tanken med reformen var ju att personerna skulle lämna sjukrollen och erövra en ny identitet.

Vad är det som gör det så svårt att skapa verksamheter tillsammans med brukarna och i enlighet med deras behov och önskemål? Vi vet idag att det går att återhämta sig ifrån svåra psykiska sjukdomar och en av förutsättningarna för detta är att man kan ha kontroll över sitt eget liv och kunna vara med och påverka. Det är också en demokratisk rättighet. Det finns väldigt litet forskning på området, man kan därför inte använda evidensbegreppet, men det finns studier som visar att brukarmedverkan gör skillnad.

Socialtjänsten bör skapa arenor där inflytande blir möjligt och då är utflyttade arbetsterapier och "dagis för vuxna" inte bästa vägen. Personalgruppen måste vara medveten och ha rehabiliteringskunskap, ha förmåga att släppa kontrollen, ge ansvar och lita till brukarnas egna förmågor. Det kanske inte blir den verksamhet som personalen vill, men det kan ju inte vara ett mål i sig. Det måste till en maktförskjutning ifrån personalen till brukarna och det krävs en mogen personalgrupp för att klara det. De professionellas och brukarnas kunskaper och erfarenheter kompletterar varandra, de ersätter inte varandra.

Det finns ingen standardmodell för verksamheter för målgruppen, men det finns beprövad erfarenhet som visar att brukarstyrda verksamheter där man är med och påverkar ger en utveckling för individen. Då menar jag också att brukarna skall kunna påverka själva verksamheternas innehåll och utveckling. Vilka aktiviteter som skall finnas m.m., kanske är det inte längre intressant med gamla traditionella snickerier och annat, eller också det. Låt de som använder verksamheten avgöra. Låt det lokalt formas just utifrån dessa brukares behov och önskemål.

Så här säger Lasse i min skrift "en väg till återhämtning" som jag skrev tillsammans med Carsten Palmer Schale. "Det har förändrat hela mitt liv. Jag kan göra saker som jag inte kunnat förut, det är som en nystart i livet". Lasse är en person som vistats många år på mentalsjukhus tidigare men som idag klarar sitt liv pga. att han är aktiv i en brukarstyrd verksamhet. Idag har han många vänner och lever ett bra liv ute i samhället tillsammans

med andra, där de går på konserter, caféer, har fester tillsammans mm. Men han liksom många andra behöver verksamheten att komma till regelbundet för att behålla sin stabilitet. Det är också här han får hjälp när han sviktar och vid några tillfällen har han behövt hjälp tillbaks till psykiatri för en kort period. När jag pratade med Lasse om att använda hans exempel, i text häromdagen, berättade han att han numer reser på konserter i hela landet, närmast till Stockholm nästa vecka, tack vare gemenskapen i verksamheten. Detta var helt otänkbart för honom tidigare.

För att komma igång med att skapa verksamheter som styrs av sina brukare så krävs tålmod och lyhördhet. Det krävs många möten och diskussioner och man måste räkna med att det tar tid då det är en målgrupp som oftast levt isolerat och i passivitet. Det får heller inte vara för mycket personal, då är det inte lätt att göra sin röst hörd. Personalens viktigaste roll är att försöka locka fram personernas drömmar och resurser samt vara bärare av hopp. En metod i detta kan vara att arbeta med olika mötesformer, en person en röst, där det bli verklig demokrati.

Sociala träffpunkter kan vara första steget, där brukarna i lugn och ro kan få lära känna varandra och träna sig i att ta ansvar och uttrycka sin vilja. Klara det praktiska arbetet själva med lagom stöd som leder till växt och utveckling och en möjlighet att finna vänner.

Det finns en fördel om dessa verksamheter på olika nivåer organisatoriskt kan hänga ihop personalmässigt så att det finns en trygghet i att ta nästa steg om förmåga och önskemål uppstår.

För vissa personer kan det dock vara den enda tryggheten och en värdefull plats att stanna på. "Så här uttrycker sig Sven" Det är bättre att vara här än hemma man blir lugnare. Han har också berättat att när han kokar kaffe och diskar i caféet så störs han inte av sina röster. Jag mötte Sven en lördag för några veckor sedan tillsammans med en kvinnlig vän, på utflykt två mil hemifrån, det var ett trevligt möte. För fem år sedan åkte Sven ingenstans utan personal.

Jag känner en oro när jag nu ser att man lägger ner träfflokaler runt omkring i landet pga. diskussionen om att arbetslinjen är enda vägen. Låt inte strävan efter evidens bidra till att man kastar ut de personer som bäst behöver verksamheten på gatan igen. Det finns fortfarande personer som inte skulle mäka med att ha ett arbete och som inte heller har önskan om det. Jag ställde frågan till en chef för en vecka sedan om varför man lagt ner en social träffpunkt i hennes område. Hennes svar blev, det kom inte så många och det var så mycket personal. Kanske betydde det jättemycket för de som kom och istället kunde man kanske minskat personalgruppen. Nu är dessa brukare tillbaks i sina gruppboenden igen på dagarna.

Riktlinjerna ifrågasatte verksamheter som de kallar trappstegsmodellen och ger sitt fulla stöd för IPS. Detta bekymrar mig då det kan tolkas som om andra verksamheter inte har något värde. Själv tror jag inte heller på någon trappstegsmodell där man bedömer

människors arbetsförmåga och utifrån det slussar vidare, men jag tror att det måste finnas ett varierat utbud av verksamheter på olika nivåer så att personerna själva kan göra sina val var de vill vara beroende på deras aktuella situation och få möjlighet att återhämta sig.

Dessa olika verksamheter måste få finnas kvar och brukarna måste få känna trygghet, att verksamheterna är lika självklara i en kommun som en skola eller annan kommunal verksamhet. Självklart skall vi stödja personer som vill ha ett arbete på allra bästa sätt att nå sitt mål, men jag tror inte att det endast finns endast en metod. Jag har mött så många människor som kommit ut i arbetslivet på olika sätt. Vi måste lyssna in och följa med i den process som brukaren befinner sig, vi är alla konsulter i brukarens tjänst.